

La Societat Castellonenca de Cultura (1919-1936)

1. INTRODUCCIÓ

El dia 19 de desembre de l'any 1919, al Govern Civil de Castelló es va presentar el Reglament de la Societat Castellonenca de Cultura (SCC). Una vegada superats els tràmits administratius, la reunió constitutiva de la nova societat va tindre lloc el dia 15 de maig de l'any 1920.

L'acta de la sessió és concisa:³¹ després de la lectura del Reglament, es va constituir la Societat, els socis de la qual eren: president, Salvador Guinot Vilar; vocals, Ricardo Carreras Balado, Joan Carbó Domènech i Àngel Sánchez Gozalbo; i secretari, Lluís Revest Corzo. Les seues edats oscil·laven entre els cinquanta-quatre anys de Salvador Guinot i els vint-i-sis d'Àngel Sánchez Gozalbo, una conjunció d'element jove i vell que amb el temps va servir per a garantir la continuïtat de l'empresa.

La constitució com a *societat* s'emparava en una figura jurídica àmplia que permetia evitar qualsevol connotació que implicara l'activisme social, tant polític com religiós. Una fórmula que mantenia la porta oberta a la varietat i a la convivència. En un número solt que va precedir l'aparició del butlletí, titulat *Suplemento Programa*,³² s'explicaven quins eren els objectius de la Societat. La premis-

31. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 2, de 24 d'abril de 1920. La direcció del butlletí es va encarregar a Ricardo Carreras i com a administrador fou nomenat Joan Baptista Carbó.

32. El número solt, titulat *Suplemento Programa*, va eixir sense data poc abans de l'aparició del primer número del butlletí el maig de 1920. La publicació ja estava preparada però una vaga de tipògrafs va impedir imprimir-lo. Així s'expressava en aquell text: «Vencidos los obstáculos con que hemos tropezado hasta hoy, por las huelgas de tipógrafos y la escasez y encarecimiento del papel, comenzaremos la publicación el presente mes de mayo».

sa general que inspirava el projecte era intentar salvar l'inconvenient que suposava el fet d'estar en la perifèria cultural. El text començava dient: «Con frecuencia, y con razón, se lamentan los gravísimos daños que la cultura padece en las comarcas apartadas de los grandes centros del movimiento científico». L'existència d'un patrimoni documental, artístic i lingüístic a penes conegut a fora, i l'existència, també, d'un nombre elevat de persones que treballaven aïlladament, amb tots els inconvenients que això ocasionava, es manifestaven com les principals raons que espantaven el projecte. En aquella espècie de declaració de principis es deia: «[...] cuanto no se alcanza a ver desde esos mismos centros [els centres culturals importants] es decir, un número incontable de objetos dignos de ser conocidos, permanece casi del todo ignorado; las personas que podían aplicarse con fruto a cualquier linaje de útiles trabajos, faltas de comunicación y estímulo, o no llegan a darse cuenta de sus propias dotes, o no quieren poner esfuerzos que no han de hallar satisfactoria compensación, o si emprenden la obra, presto la abandonan rendidas por el aislamiento y el cansancio; otros, que hallan premio y goce bastante en el trabajo mismo, aún perseverando hasta el fin no dan en cantidad o calidad lo que de su valer podría esperarse, por carencia de elementos que no pueden adquirir por sí solos, y por último, las obras de manifiesta utilidad, cuando alguien venciendo obstáculos, al parecer insuperables, llega a producirlas, no llegan a la común noticia: así que nunca pueden contribuir a elevar el nivel de la cultura común».

Així, partint del principi segons el qual allò que no es coneix és com si no existira, i que calia dotar de ferramentes comunes tota la gent que compartia interessos i inquietuds, van començar el camí. En el terreny pràctic, entre els objectius que calia desenvolupar es trobava la creació d'una biblioteca, la realització d'excursions i l'edició d'una publicació periòdica.

2. BIBLIOTECA

L'any 1920 la ciutat de Castelló només tenia una biblioteca pública. Era la Biblioteca Provincial, que havia sigut definitivament constituïda l'any 1862 en quedar incorporada a la llavors incipient organització bibliotecària espanyola i haver-ne estat nomenat bibliotecari Josep Maria Torres Belda.³³ Els fons d'aquella biblioteca procedien, en la seua majoria, dels convents que havien sigut desamortitzats; uns fons interessants però molt poc atractius per al gran públic.

Quan el 1920 la Societat Castellonenca de Cultura es proposava la creació d'una biblioteca, es referia al projecte en aquests termes: «[E]sta Societat treballa

33. Ana María CAMPOY CAMACHO i Juan Carlos Usó ARNAL (1989-1990), «Pasado y presente de las bibliotecas públicas de Castellón», *Boletín del Ateneo de Castellón*, p. 203-213.

ja fa un any i ha pensat com primers i principals mitjans per a arribar a la seua fi obrir una Biblioteca pública, a base de copiosos fons de llibres, generosament oferits pels seus posseïdors, els volums de la qual per mitjà de les garanties suficients i amb les naturals limitacions arribaran a prestar-se a domicili, inclús als socis que residiren fora de la capital».

Conscients de les carències que en matèria bibliotecària tenia Castelló, es tractava d'un projecte de biblioteca pública en tota regla; com a «biblioteca popular circulant» s'hi van referir en alguns escrits, composta per obres d'interés general, concebuda com un centre de difusió cultural i no com un lloc destinat exclusivament a estudiosos i erudits, com s'ha volgut interpretar erròniament.

Els llibres hi van arribar a través de donacions. El llibre registre es va obrir el dia 12 d'octubre de 1920 i l'encarregat era Lluís Revest Corzo, bibliotecari de professió. Les primeres donacions van ser de José María Pérez Martín, el baró d'Alcahalí, Carlos Sarthou, Josep Martínez Aloy i Carles Salvador, que va regalar la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra. Si es jutja per allò que es va anotar en el registre d'entrada, el nombre d'aportacions no va ser especialment nombrós i el juny de 1925 la biblioteca comptava únicament amb cent trenta llibres.

A pesar de l'interés, finalment, no va ser la Societat Castellonenca de Cultura l'encarregada de cobrir el buit bibliotecari que hi havia a Castelló. Un paper que, probablement, tampoc no li corresponia. Sí que va ser, no obstant això, una persona de la Societat qui va desenvolupar el projecte. El 1925, essent alcalde de la ciutat Salvador Guinot, va començar les gestions per a remeiar tan desolador panorama. La Biblioteca Pública Municipal es va obrir el 3 de novembre de 1929.

Mentrestant, i per la seua banda, la Societat va continuar amb la formació d'una biblioteca de caràcter absolutament particular. Els llibres hi arribaven, majoritàriament, a través de donacions dels mateixos autors o de les entitats editores, ja que la compra no va ser mai la manera habitual d'incrementar-la. L'any 1926, després de la mort de mossén Manuel Betí Bonfill, es va acordar «gestionar la adquisición de los libros y papeles del insigne historiador con el fin, no sólo de evitar su dispersión probable, sino de continuar en lo posible su obra».³⁴ Una actuació que constitueix una excepció en la història de la Societat i que s'encaminava no tant a l'adquisició d'un material bibliogràfic, escàs, per cert, sinó a la preservació del treball de l'arxipreste. Amb el temps, va ser l'hemeroteca, generada gràcies a l'intercanvi del butlletí amb altres revistes, la que va assolir més importància.³⁵

34. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 21, de 20 de març de 1925.

35. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 6, de 4 de gener de 1922: «El señor Sánchez Gozalbo propone que, en vista del éxito obtenido por el intercambio de nuestro Boletín con revistas españolas [...] se intente el cambio con revistas extranjeras de las que presenta desde luego una relación de las que en su concepto lo aceptarían».

3. EXCURSIONS

Una altra de les activitats previstes era la realització d'excursions científiques i artístiques. De les que es van fer, n'ha quedat constància en les actes. D'algunes es va donar compte de manera més detallada a través de les pàgines del butlletí. De la lectura d'ambdós documents (actes i butlletí) es desprén el resultat de les excursions, que es podria concretar en tres aspectes: preservació del patrimoni, intercanvi de coneixements i foment de les relacions amb persones de fora.

Eren moments en què el patrimoni artístic es trobava sensiblement desprotegit. Desaparicions com la de la taula central del retaule de Sant Onofre, de la Todolella, l'any 1925, posaven de manifest la precària situació que hi havia. A propòsit d'aquest succés, la junta directiva s'expressava d'aquesta manera: «A propuesta del señor Presidente se acuerda conste en acta el sentimiento e indignación de la Sociedad; cooperar a la acción de las autoridades y entidades culturales en cuanto esté a nuestro alcance, y procurar en lo sucesivo aumentar si es posible la difusión del conocimiento y aprecio de nuestro patrimonio artístico por medio de las publicaciones de la Sociedad a fin de que se hagan cada día más raros hechos tan merecedores de reprobación como el que ocasiona estos acuerdos».³⁶

També la narració dels viatges al butlletí va suposar, entre altres coses, una manera d'alçar acta pública del patrimoni existent.

4. EL BUTLLETÍ

Com s'ha dit, l'edició d'una publicació periòdica era un dels objectius que es volia dur a terme, una empresa en què es van concentrar la major part dels esforços i que es va considerar des d'un principi com «el primero de nuestros proyectos, no solo por las razones que a todos se ofrecen, sino muy especialmente porque la suscripción al mismo es lo que da la consideración de socio».

La primavera de 1920 va eixir a la llum el primer número de la revista. Se li va donar un títol tan concís com el de *Boletín*, escrit en un cos de lletra més gran que el de la resta, en què, quasi com un subtítol, es llegia «de la Sociedad Castellonense de Cultura». Aquest títol, imprés sobre un format octau i amb un segell que reproduïa l'antic escut de Castelló, vorejat de la llegenda *festina lente*, creació de Ricardo Carreras, van ser els elements que van formar part de la coberta de la revista.

En parlar d'aquesta publicació se sol fer referència a altres d'editades amb anterioritat a Castelló, com van ser *Revista de Castellón*, *Ayer y Hoy* o *Arte y Letras*, sorgides dins del moviment de renaixement cultural existent llavors, al qual es va sumar, en els anys vint, la Societat Castellonenca de Cultura. Però, a diferència

36. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 18, de 30 de març de 1925.

d'aquelles, el nou projecte editorial apareixia referendat per una societat, legalment constituïda, de la qual el butlletí era, al mateix temps, la carta de presentació i el punt de connexió amb l'exterior. Com a «vocero de la empresa y su proyección tentacular en tierras nacionales y extranjeras» el va definir el 1929 Sánchez Gozalbo.³⁷

La revista es va concebre a imatge i semblança d'altres de ja existents, amb una estructura interna que recollia, d'una part, textos originals sobre les més variades disciplines i, d'una altra, unes seccions fixes. Les primeres d'aquestes seccions fixes van ser: «Notas bibliográficas», «Folk-lore» i «Sección documentos».

De la secció de «Notas bibliográficas», les obres ressenyades, vistes hui, constitueixen una mostra de la vitalitat de la Societat i del contacte amb el món culte i acadèmic de fora. Les primeres que van aparèixer van ser de Lluís Revest i de Salvador Guinot. Aquest últim es va estrenar en la secció amb un text que, més que una ressenya, era l'anunci d'altres que vindrien a continuació perquè es donava la benvinguda a l'Editorial Valenciana SA. L'autor de la nota manifestava la seua satisfacció pel nou projecte, «encara que no estimém com a boníssimes les normes de l'Institut d'Estudis Catalans adoptades per dita empresa editorial, no pot haver ningú que desconega la válua gran d'un semblant instrument de cultura per a l'avenç del conreu de les lletres valencianes». Unes paraules que posaven de manifest una inquietud existent que, dotze anys després, es va resoldre amb l'acord de desembre de 1932 sobre la unificació ortogràfica de la llengua, que va ser publicat en les pàgines del butlletí uns mesos més tard.³⁸

La secció «Folk-lore» pretenia recollir tot tipus de parèmies, llegendes o contes del «mapa lingüístico del antiguo reino de València». Per a això, es va oferir un qüestionari a què calia ajustar-se ja que, com s'indicava en l'exposició de motius, «un alto espíritu científico ha de presidir todas las pesquisas, rebuscas y averiguaciones».³⁹

Es va presentar també la «Sección documentos»,⁴⁰ la finalitat de la qual era

37. Àngel SÁNCHEZ GOZALBO (1929), «Una crónica novecentista: en el primer decenio», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. x, p. 54-68.

38. (1933), «Per la difusió de la llengua», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. xiv, p. 273-280.

39. Àngel SÁNCHEZ GOZALBO (1920), «Folk-lore. Nuestros colaboradores», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. i, p. 43-45.

40. Lluís REVEST CORZO (1920), «Sección de documentos», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. i, p. 56-57. L'autor hi feia un toc d'atenció sobre l'absència d'un inventari sistemàtic d'arxius, un treball «que exige método, perseverancia y tiempo, único modo de que sea, en cuanto cabe, definitivo y, por tanto, útil como punto de partida de las investigaciones históricas [pero] cuando una dolorosa, y casi diaria experiencia, nos muestra cómo se pierden, por descuido o por ignorancia, fuentes de gran valor, hay algo más que una excusa, hay un primordial deber que acalla con imperio todos los escrúpulos técnicos: el de poner los documentos a salvo dándolos al público». S'entenia que unes

contribuir a la preservació del patrimoni documental per mitjà de la publicació de documents i que es va iniciar amb la col·lecció de cartes de poblament.⁴¹

Heus ací tres seccions que van perdurar al llarg del temps i que sintetitzen, en gran manera, una línia de treball: preocupació i interès pel patrimoni en totes les seues manifestacions i absència d'aïllament. Tot això, dut a terme des del rigor i no des de la mera curiositat, un rigor que va constituir un aval a l'hora de demanar col·laboracions i que, al seu torn, va fer possible que la publicació tinguera eco més enllà de l'àmbit estrictament comarcal.⁴² En poc de temps, temes d'història o arqueologia, juntament amb altres de disciplines no menys importants, van començar a ser tractats al butlletí per persones destacades de cada camp.

Amb tot, a les pàgines del butlletí era capaç de conèixer, per exemple, un article de Bosch Gimpera sobre «Els problemes arqueològics de la província de Castelló» amb cançons populars castellanques recollides per Pascual i Tirado. Tampoc no es deixava passar cap espurna de la nostra cultura i en alguns dels seus quaderns, en un apartat titulat «Noticias», es donava compte sistemàtic d'esdeveniments que podien tocar des d'algun premi aconseguit per algun castellanenc a fora, com, per exemple, la bona acollida de les obres de l'escultor Adsuara a l'Exposició Nacional de Belles Arts de l'any 1928, o el premi obtingut pel pintor Joan Baptista Porcar al Cercle Artístic de Sant Lluç, de Barcelona, fins a les reunions tingudes entre *Acció Valenciana*, *Taula*, *La Veu de Catalunya*, *Catalunya Social* i *La Provincia Nueva* de Castelló per parlar sobre la llengua el 1931.

Un altre aspecte destacable de la publicació va ser el fet de servir de vehicle per a gent de Castelló que, per diferents motius, era fora i que va trobar en la revista una via per a compartir i expressar inquietuds. Un exemple molt expressiu d'això són les paraules de Joaquim Garcia Girona escrites a Salvador Guinot quan aquell es trobava a Còrdova com a rector del Seminari Conciliar; li deia: «[P]ase ratos molt delitosos ab la revista, que.m porta además nodriment de pàtria, tant necessari quan se'n viu llun!»⁴³

A més del butlletí, des de 1920 fins a 1936 es van posar en marxa nou col·leccions: «Colección Arte», «Arte e Historia», «Libros Raros y Curiosos», «Obras de

circumstàncies com aquestes no havien de limitar el treball d'inventari d'arxius alhora que justificaven l'inici de la secció.

41. La primera que es va publicar fou la de BOIXAR I FREDES (1920), vol. I, p. 58-59.

42. Un àmbit que, d'altra banda, els responsables tenien clar que no els havia de limitar. El 1920, en una carta de Lluís Revest adreçada a Manuel Betí, davant els dubtes d'aquest sobre si seria adequat publicar la carta de població de Cilla, ja que aquest lloc no es troba a la província de Castelló, Revest li escrivia que «me parece bien, porque si no hemos de reducirnos al papel de meros coleccionistas de documentos, una de las miras que debemos tener es ilustrar el Derecho valenciano. No se preocupe de provincias, pues supongo que compartiré V. conmigo la opinión de que esos tijejetazos administrativos no pueden romper la unidad de nuestro reino».

43. Carta de Joaquim Garcia Girona adreçada a Salvador Guinot, Còrdova, 18 d'abril de 1922.

Investigación Histórica», «Arqueología», «Clínica y Laboratorio», «Letras Castellanas», «Clásicos Valencianos» i «Biblioteca de Contemporanis». Els llibres inclosos en cadascuna d'aquestes sèries, juntament amb els que es van publicar sense caràcter seriat l'any 1936, sumaven un total de setanta-tres.

5. FINANÇAMENT

Una activitat editorial tan ambiciosa suscita, inevitablement, una qüestió com és el finançament. Encara que la Societat comptava amb les quotes dels subscriptors, resulta evident que no eren suficients per a aconseguir cobrir tot el que es publicava. La venda d'allò que es publicava, d'altra banda, tampoc no constituïa una font d'ingressos ni regular ni segura.

En algunes ocasions van ser els mateixos autors els qui van costejar totalment o parcialment les pròpies edicions; en altres es va recórrer a les ajudes públiques. L'any 1920 la Diputació de Castelló va contribuir amb tres-cents pessetes a l'edició de *Rossell*, de Manuel Betí. Aquesta no va ser l'única vegada que ho va fer. Carlos Sarthou Carreres, el 1922, per a la publicació al butlletí d'uns articles, es va fer càrrec del cost de les planxes de les il·lustracions. Així ho manifestava per carta a Ricardo Carreras: «[C]omo verás, en vez de un artículo te remito en este paquete dos, el anunciado sobre los Vergara en Villarreal más otro sobre la cuna del churriguerismo valenciano (capilla de san Pascual de Villarreal). Para ilustrarlo van tres clichés más: dos alemanes ya usados en un periódico de Hamburgo y otro que he mandado hacer nuevo en casa Thomas (Barcelona), por cuenta mía y obsequio al Boletín». A més, Sarthou va posar a disposició de la Societat tot el seu arxiu fotogràfic. Alguns col·laboradors del butlletí, coneixedors del costos de la seua edició, també tenien per costum pagar de la seua butxaca els clixés per a les il·lustracions dels seus treballs. Aquest mateix any 1922 es va iniciar la col·lecció «Clàssics Valencians» amb l'edició de *Regles d'amor* i *Parlament d'un hom i una fembra*, que va ser pagat en la seua totalitat per Salvador Guinot.

En unes altres ocasions es considerava la conveniència d'obsequiar alguns col·laboradors, com va ocórrer amb Bosch Gimpera, a qui el 1924 van regalar cinquanta separates. Es tracta d'alguns exemples, extrets a manera d'il·lustració, que serveixen per a reflectir el funcionament econòmic de la Societat.

En una reunió de la Junta duta a terme el desembre de 1930 es va exposar la difícil situació econòmica per la qual s'estava passant i s'alludia al «magno esfuerzo editorial».⁴⁴ Afortunadament, no gaire més tard, l'octubre de 1931, els va ser

44. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 42, de 31 de desembre de 1930: «El señor Sánchez Gozalbo puso de manifiesto que la situación de la Sociedad era, si no precisamente apurada, bastante crítica a consecuencia, sobre todo, del magno esfuerzo editorial de estos dos años,

concedida, sense haver-la sol·licitada —gràcies a les gestions realitzades i essent ministre d'Instrucció Pública Elías Tormo, amic i ocasional col·laborador de la revista—, una subvenció de cinc mil pessetes, que va alleugerir la situació.⁴⁵

6. LES PERSONES

El grup directiu inicial de cinc persones es va mantindre inalterable fins a l'any 1929, que va morir Ricardo Carreras, i la vacant va ser coberta per Carlos González-Espresati. A la mort de Joan Carbó el 1931, va passar a formar part de la Junta Gaetà Huguet Segarra, que va dimitir del càrrec el 1933. Respecte d'això, les actes són molt concises: «El señor presidente da cuenta de la dimisión que ha presentado del cargo de vocal de esta Comisión a causa de las muchas ocupaciones que sobre él pesan don Cayetano Huguet y Segarra, y se acuerda admitirla y que conste en acta el sentimiento de la Sociedad de tan digno compañero».⁴⁶

L'any 1960, Sánchez Gozalbo a les pàgines del butlletí deia: «Ell [Gaetà Huguet] ambicionava una tàctica més accelerada i exclusivista en l'ús de la llengua en tots els treballs publicats que nosaltres no podíem ni devíem exigir a tots els col·laboradors; no podíem ni devíem traicionar el festina lente llançat, que aureolava de llum i de glòria el camí del Butlletí, embaixador de la nostra cultura en terres llunyanes, discrepant del criteri seguit, Caietà va renunciar a col·laborar-hi en la direcció».

Un testimoni de primera mà és la carta que Gaetà Huguet va adreçar a Salvador Guinot en la qual li manifestava: «He sostingut una conversa amb l'amic Àngel en la que he pogut donar-me compte de lo desagradable que ha estat per a la Societat de Cultura la meua intervenció en l'assumpte de la colònia escolar de Sant Pau, per lo tant tinc el disgust d'adreçar-li esta carta per manifestar-li la meua decissió de retirar-me de la mateixa i lamentant moltíssim que el marge de confiança amb el que vostés em varen honorar en demanar la meua col·laboració, no haja tingut per la meua part la saviesa suficient de perllargar-lo tota una vida».

por lo que invitaba a los consorcios a que estudiaran los medios de arbitrar recursos a fin de que no sufriera detrimento la actividad de nuestra Corporación».

45. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 46, de 8 d'octubre de 1931: «El señor Presidente dio cuenta de que por Decreto de cuatro de agosto último se había concedido por el estado sin solicitud previa una subvención de cinco mil pesetas en vista de lo cual se telegrafió al Excelentísimo señor Ministro de Instrucción Pública dándole las gracias por el honor y el apoyo que prestaba a nuestra obra; que se encargó al que suscribe [Lluís Revest] de redactar la Memoria reglamentaria que había de elevarse al Ministerio, y que la expedición del libramiento estaba pendiente de la instancia que reglamentariamente había que elevar también al mismo Centro. Las gestiones del señor Presidente y muy especialmente la expresión de gratitud hecha presente al excelentísimo señor Ministro fueron aprobadas por unanimidad».

46. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 54, de 31 de desembre de 1933.

Una colònia de la qual Huguet havia sigut patrocinador econòmic juntament amb Raimundo Noguera Guzmán, notari de Castelló durant un temps, i que havia estat organitzada en nom de la Societat.⁴⁷

7. RELACIONS AMB L'EXTERIOR

Dels contactes que des de la directiva es mantenien amb l'exterior, i en l'entorn més pròxim, caldria destacar, en primer lloc, el grup de clergues instal·lats principalment en les comarques del nord, formats al Seminari de Tortosa, que van treballar en àmbits de la cultura al marge de l'estrictament pastoral i que comptaven amb una formació humanística superior, resultat de les reformes impulsades pels bisbes tortosins de finals del segle XIX.⁴⁸ Noms com el de Manuel Betí, Joan Puig, Joaquim Garcia Girona, Miquel Segarra Roca o Benet Traver García van formar part del grup de col·laboradors assidus de la Societat. De la bona relació amb el clergat tortosí és una mostra allò que s'ha expressat en una acta de 30 de març de 1925, a propòsit de la defunció del bisbe Rocamora, en què es manifestava que «se acuerda conste en acta el duelo de la Sociedad por el fallecimiento del excelentísimo e ilustrísimo señor doctor don Pedro Rocamora y García, obispo de Tortosa, que desde el primer momento se asoció a nuestra Corporación con toda efusión y afecto prestándole el apoyo de su autoridad». No cal oblidar que perquè poguera veure la llum qualsevol treball d'un sacerdot de la diòcesi calia el *nihil obstat* del seu bisbe.

A la zona del Palància cal destacar persones com Cayetano Torres Fontes, Carlos Pau o José María Pérez Martín. Importantíssima va ser també la participació del notari de la Vall d'Uixó, Honori Garcia, en el projecte de la Castellonense.

Precisament eren les persones com les acabades d'esmentar les que foren tingudes en compte a l'hora de redactar el Reglament, el qual determinava que la condició de soci s'adquiria mitjançant la subscripció al butlletí; de tota manera, com que encara hi calia més col·laboració, els estatuts preveien, per a aconseguir-la i canalitzar-la, el nomenament d'un soci corresponent «en cada una de las localidades en que exista quien pueda con su valer ser útil al desenvolvimiento de la misma, a ellos incumbe representarla en su localidad, servir de intérpretes autorizados a los socios que en ella residen».

47. *Llibre d'actes de la Societat Castellonense de Cultura*, acta número 53, de 30 de setembre de 1931: «El señor Sánchez Gozalbo da cuenta del lisonjero éxito de la Colonia Escolar organizada en nombre de la Sociedad por don Raimundo Noguera y don Cayetano Huguet, y se acuerda, a propuesta del señor Presidente, que conste en acta el agradecimiento de la Sociedad a dichos señores».

48. Òscar PÉREZ SILVESTRE (2007), «Lletres, llengua i arrelament en l'Església de la diòcesi de Tortosa (1894-1939)», a Lluís MESEGUER i Josep PALOMERO (cur.), *Els escriptors castellanencs del primer terç del segle XX i les Normes del 32*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 123-142.

En els contactes amb Madrid, Salvador Guinot i Ricardo Carreras van ser especialment actius. La condició de polític de Guinot va propiciar que pogués aprofitar, també per a la Societat, els viatges a la capital de l'Estat. La Real Academia de la Historia va ser una de les institucions amb què des de molt prompte va establir contacte; particularment estretes van ser les relacions amb Vicente Castañeda i Alcover i Julián Ribera.

A Barcelona, els primers contactes que es van establir van ser amb l'Institut d'Estudis Catalans. La persona que hi va servir d'introductora va ser Manuel Betí, qui ja mantenia relacions amb la institució des de feia temps. El maig de 1922 mossén Antoni Griera els va comunicar que l'Institut estava d'acord a establir intercanvi amb el butlletí i els donava alguns consells: «La valor de les seves publicacions serà més gran com més castellanina serà». I, respecte al caràcter miscel·lani de la revista, assegurava: «Es agradable trobar en les seves publicacions estudis sobre l'art, la literatura, els antics escriptors, la llengua, etc. [...]».

Els facilitava, així mateix, tota una sèrie de noms i adreces de romanistes europeus amb la recomanació que els enviaren exemplars del butlletí, atès que, deia, eren «senyors que s'ocupen regularment de coses de casa nostra». Una relació que va ser molt valuosa per a la Societat i li va permetre establir importants contactes.

D'aquesta manera, la Societat trametia totes les seues publicacions a uns i altres i l'Institut d'Estudis Catalans hi responia sempre, unes vegades de forma més protocol·lària i altres de manera més particular. El 1927, Ramon d'Alòs, després d'haver rebut les *Regles d'amor*, escrivia a la SCC: «Certament l'obra que du entre mans la Societat Castellonense de Cultura d'una gran exemplaritat i ella prova com l'entusiasme i la bona voluntat fan meravelles [...]».

Va ser durant l'any 1927 que començaren a eixir a la premsa de Barcelona ressenyes breus sobre publicacions de la Castellonense. La persona que va facilitar els contactes amb la premsa va ser Josep Maria de Casacuberta, el qual distribuïa exemplars publicats per la Castellonense entre crítics de diaris i revistes de Barcelona. Va fer d'enllaç, entre d'altres, amb Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira Virgili, de *La Publicitat*; Ferran Soldevilla, de *Revista de Catalunya*; Valls Taberner, de *La Veu de Catalunya*, etc. Resultat d'aquells contactes van ser les ressenyes que van aparèixer a la premsa, la primera de les quals, publicada a *La Publicitat*, començava amb aquests termes: «Pocs són els catalans que sàpiguen que cosa és la Societat Castellonina de Cultura. Menys son els valencians que se'n preocupin [...]».

Una carta d'Aramon dirigida a Àngel Sánchez, el 5 de maig de 1936, resumeix el bon nom que fins a aquell moment s'havia guanyat la Societat: «Si totes les publicacions que es fan en terra valenciana tinguessin aquesta perfecció! Si, sense anar més lluny, les obres que es publiquen a la ciutat de València fossin fetes amb aquesta cura! Ja sabeu que la major part de les nostres activitats, descomptades les purament científiques, van adreçades a valorar i fer valorar entre

els nostres companys les tasques i les publicacions de les Balears i de València; doncs bé, quan sento una satisfacció més viva, és quan puc presentar a algú que encara les ignora, les belles obres que surten de la Societat Castellonenca de Cultura i de la Biblioteca Balear Les Illes d'Or, que vós deveu conèixer bé».

Així, al començament dels anys trenta l'activitat exercida per la Societat Castellonenca de Cultura era ja extensa, i el reconeixement de la seua labor, altament gratificant. Un resum d'allò que s'havia aconseguit fins llavors potser se sintetitza en la dedicatòria que Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll van escriure en la coberta del *Diccionari* que van remetre l'any 1930, en la qual es llig: «A la meritíssima "Societat Castellonenca de Cultura", la més fecunda i ben orientada de les institucions culturals valencianes».

Aquella orientació a què al·ludien els filòlegs mallorquins no era, lògicament, resultat de fórmules màgiques. El que expressava Salvador Guinot l'any 1931 amb ocasió de les conversacions preliminars a la firma de les *Normes* ajuda a entendre, en part, quina era l'actitud de la institució davant la iniciativa:

Som conscients de la vida modesta que volem i devem dur de hui en avant, com l'havem tinguda tan ufana com homil fins al dia d'ara; no pot ésser ni deu ésser la nostra Societat Castellonenca de Cultura la ganfaronera de la intel·lectualitat de l'antic Regne de València; no deu seure en aquesta pobra llar l'entitat que pugua donar-se fums de docta acadèmia de la cultura valenciana.⁴⁹

Heus ací unes paraules que posaven de manifest quina era la realitat de la Societat. Els seus responsables eren conscients que allò aconseguit dins del panorama cultural s'havia fet des d'una població agrícola i menestral que no arribava als trenta-cinc mil habitants, situada lluny dels centres culturals de primer ordre. Un handicap que afectava notablement el treball que es feia ací a l'hora de donar-lo a conèixer, que també limitava prou a l'hora de poder-lo realitzar a causa de la falta de mitjans i que havia sigut una de les raons, esmentada al principi, que havien impulsat la constitució de l'entitat. La ciutat era pràcticament un poble, era imprescindible no perdre de vista que la finestra que s'havia aconseguit obrir al món era a Castelló i no en un altre lloc. Des d'aquesta perspectiva s'entén molt millor el sentit del *festina lente* adoptat com a lema que, amb pressa i lentitud deliberada, va intentar mantindre la Societat Castellonenca de Cultura.

ELENA SÁNCHEZ ALMELA
Societat Castellonenca de Cultura

49. Salvador GUINOT (1931), «Per la nostra llengua», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. XII, p. 365-366.

1922, maig 1, Barcelona

Carta manuscrita de mossèn Antoni Griera dirigida al president de la Societat Castellonenca de Cultura i al director del butlletí.

Barcelona, 1 de maig de 1922.

Senyor President de la Sociedad Castellonense de Cultura i Director del seu Boletín.

Molt senyor meu:

Acabo de rebre els quaderns III i IV del seu Boletín que envieu per canvi del nostre Butlletí. Amb gust els enviem i si tenen a be de remetre'ns la col·lecció els enviarem la nostra i procuraré que'ls sigui concedida tota la col·lecció de les nostres publicacions. És altament lloable l'empresa de Vs. I le mostres que he vist del seu treball són mereixedores del més gran aprecí. La valor de les seves publicacions serà més gran com més castellanina serà. És agradable trobar en les seves publicacions estudis sobre l'art, la literatura, els antics escriptors, la llengua, etc. Perquè no es decideixen a publicar el *Boletín* en la nostra volguda llengua? En guanyaria la publicació que sempre és més estimada com més especialitzada és?

Si Vs. podíeu disposar d'exemplars crec que faróeu molt be d'enviar la seva publicació regularment als senyors següents:

- Professor Jakob Jud, Sprensenbüklatrasse 14, Zürich (Suisse)
- “ Louis Gauchat, Hofackerstrasse 44, Zürich (Suisse)
- “ Arnold Lleiger, Rämistrasse 6, Zürich I (Suisse)
- “ Walter von Wartburg, Aarau (Suisse)
- “ Leo Spitzer, Weberstrasse 9, Bonn (Alemania)
- “ Wilhelm Meyer-Lübke, Cobourgstrasse 4, Bonn (Alemania)
- “ Heinrich Finke, Dreikönigstrasse 36, Freiburg (Alemania)
- “ Max Leopold Wagner, Kantstrasse 31, Charlottenburg (Berlin)
- “ Fritz Krünger, Alsterglaci 16, Hamburg (Alemania)
- “ Peter Rokseth, Magnusgate 1, Cristiania (Noruega)
- “ Mario Casella, via XXVI Aprile 10, Firenze (Italia)
- “ J. Saroiandy, Ecole pratique de Hautes Etudes, Paris

Aquests senyors s'ocupen regularment de coses de casa nostra i aprecien justament la valor de les nostres coses. Si ho creuen oportú poden adreçar-se en nom meu.

Desijant-vos tanta perseverància per a continuar l'obra empresa els saluda afectuosament,

Mossèn Antoni Griera

50. En la transcripció dels documents s'han respectat les grafies talment com apareixen a les cartes.

1923, gener 3, Barcelona

Carta mecanografiada de Pere Bosch Gimpera dirigida a la Societat Castellonenca de Cultura.

Benvolguts amics:

Li he enviat ja l'original del meu trevallet sobre la prehistòria castellenca. Per a no trigar en enviarli i per a que vostres en presència del trevall ja llest pugan fer els seus calculs per a la publicació no he esperat a ferho a repassar la ortografia catalana. Avans de la impressió convindria ferho pel que li prego que en cas de no venirlos bé de ferho me'l tornin a remetre, que allavors amb uns quant dies el despatxarem ja en ordre.

També m'agradaria poderhi posar qualques gravats. Podriem reproduir (i ja m'en-carregaria de que els hi deixessin els clichés) qualques coses de les que hem publicat al Anuari, per exemple de les coves de la Valltorta, la Torre de Lluçena, etc i potser es podria també fer algun gravat nou, que ja procurarie que no fossin molts per a no encarir la publicació. Pero crec que tots hi guanyariem doncs el trevall seria mes comprensible per al public i podria al mateix temps servir millor d'orientació per a les futures recerques.

Amb el trevallet li he enviat les nostres darreres publicacions per a la Societat. He rebut també de Vs. el nombre del Butlletí darrer. Sobre això els hi voldria pregar que si els en sobra em volguessin enviar un altre exemplar dels dos nombres en els que hi va el trevall del Sr. Sos sobre els sepulcres de Villarreal.

Respecte dels Anuaris poden escriure a n'en Rubió o, si el coneixen, encara millor a l'Alós que es el secretari general de l'Institut i el que es cuida de les publicacions. Cuan ho hagin fet amb molt de gust els hi parlaré jo també.

I sense mes per avui que desitjarlos un felix any nou, i amb salutacions per als amics resta sempre seu molt affm.

P. Bosch Gimpera

1927, febrer 17, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida al president de la Societat Castellonenca de Cultura.

Sr. President de la "Sociedad Castellonense de Cultura"

Molt distingit senyor meu, acabo de rebre el bell present de l'edició de les "Regles de Amor i parlament de un Hom i una Fembra" amb què aqueixa benemèrita Societat ha

volgut afavorir-me. Sense temps d'haver-la llegit encara, no puc regatejar cap lloança que bé la mereixen vostès que tant bones obres fan. Certament l'obra que du entre mans la Societat Castellonense de Cultura d'una gran exemplaritat i ella prova com l'entusiasme i la bona voluntat fan meravelles. Però tant com una felicitació meva -que poc val precisament perquè és meva- rebín vostès l'expressió del meu agraïment.

La presentació del llibre no està pas tan malament com vostès volen suposar. Tant de bò que apareguessin cada dia "pliegos de cordel" d'aquesta qualitat.

Aprofito aquesta ocasió per demanr-li, Sr. President, un favor, i és que em digui la data exacta de la mort del malaguanyat Mn. Manuel Betí, per a una petita nota necrològica que ha d'aparèixer en el pròxim Anuari.

Rebi junt amb els seus estimats el meu agraïment i tota la meva consideració. Afm.

Ramon d'Alòs-Moner

4

1927, febrer 20, Barcelona

Carta mecanografiada de Josep M. de Casacuberta dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Sr. Àngel Sánchez Gozalbo
Castelló de la Plana

Distingit amic meu:

Em plau molt llegir el volum la tramesa del qual veste m'anuncia; totes les publicacions de la Soc. Castellonense de Cultura son verament interessants.

No hi ha inconvenient en que l'Editorial Barcino s'ocupi de la venda d'aquest llibre a Catalunya. Posare tot el meu interes a donar-lo a coneixer, i no veig impossible que hom pugui arribar, aci, a la xifra de cinquanta exemplars que a veste els interessa despatxar. El descompte que fariem a les llibreries podria esser el 25 % i la comissió que ens reservariem, per a despeses d'administració, fora de 10 %.

Les persones que, en qualitat de critics, crec que convindria que rebessin exemplars foren: L. Nicolau d'Olwer i Tomas Garces, de la Publicitat; Ferran Soldevilla i Domenec Guanse de La revista de Catalunya; M. de Montoliu i F. Valls i Taberner de La veu de Catalunya; Josep M. Junoy de La Nova Revista i Josep M. Capdevila de La Paraula Cristiana. A mes, si pogues esser, estaria be regalar aixi mateix un exemplar a la Biblioteca de Catalunya, un a Jordi Rubio (el seu director) i un a A. Rovira i Virgili, director de La Publicitat.

De moment podria trametre'm 50 exemplars per a la venda. Els destinats a regalar a les persones citades, me'ls podria tambe enviar, i jo els faria repartir.

Darrerament, en un interview que m'ha fet un redactor de La Publicitat, he manifestat que Valencia, aixi com Mallorca, comença a interessar-se pel nostre moviment cultural, i que a Valencia, a Castello i a Palma han tingut força acceptació les meves edicions.

He dit que a Castello venen mes que en diverses ciutats de Catalunya, entre elles Lleida; en realitat en això últim he exagerat una mica, amb l'objecte d'estimular les ciutats catalanes.
Es sempre afm. amic ss.

5

1928, novembre 7, Barcelona

Targeta manuscrita tramesa per Ramon d'Alòs-Moner a Àngel Sánchez Gozalbo.

Senyor i amic caríssim, ahir rebérem els 3 exemplars de "Los Santalínea" del plorat Mn. Betí. No sé dir-li com foren ben rebuts i com els en estem agraïts. També tinguérem les Elegies de B. Artola. Tant en Rubió com jo vam escriure directament a l'autor perquè hi havia posat una targeta de visita seva. Suposo que hauran arribat les nostres cartes a les seves mans. Sembla -segons ens digueren fa un parell de dies- que estudia a la Univ. de Barcelona.

Crec que estan enterats d'un homenatge que es fa al Prof. Arturo Farinelli en ocasió dels seus 60 anys. Estic encarregat de recollir subscripcions. Hi ha algú de vostès que hi tingui relacions amb ell? En cas afirmatiu voldria contribuir-hi? En tot cas li enviaria alguns prospectes.

M'és molt grat una vegada més dir-me son devot amic.

R. d'Alòs-Moner

6

1935, juny 20, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Senyor A. Sánchez Gozalbo:

Els seus llibres m'arribaren en mig d'una gran feina d'exàmens i això ha estat motiu de distracció després de les hores passades. Distracció quant a canvi de treball i distracció perquè tots tres llibres m'han fet passar moments ben agradables. Li agraeixo sobretot la seva monografia sobre Bernat Serra ben documentada i il·lustrada. Es tracta, veig, d'un artista que mereix la pena que se'l consideri.

Jo voldria correspondre a les seves gentileses, però estic convertit en un corrector de proves, gairebé. L'Institut i la Bibl. em donen molta feina. Potser més endavant. Ara sols puc enviar-li dos insignificants articles de bibliografia lulliana. Els altres dos exemplars que trobarà son per a la Bibl. d'aqueixa benemèrita i exemplar Societat Castellonenca. Crec que tot s'hi deu admetre.

Mani'm. Seu afectíssim amic i admirador

R. d'Alòs-Moner

55

1935, desembre 20, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Caríssim amic:

Feines urgents m'han impedit d'escriure-li tan bon punt rebí la seva carta. A ella van seguir en l'espai de dues dates els llibres, el de J. Pascual Tirado per a la Biblioteca de Catalunya i els dos de vostè.

Seguint les seves indicacions guardo les dues obres sobre pintura antiga d'aqueixes terres per a fer-les aspirar a un i altre dels dos premis, segons el que veuré que es presenti. Per ara no hi ha res de rebut. Desitjo molt que se'l pugui premiar.

En vigílies de Nadal i cap d'any li desitjo tota mena de ventures. Els desitjo igualment a tots els seus col·legues de la diligent Societat Castellonenca de Cultura. Per molts anys puguin fer sempre l'obra tan ben dirigida i eficient.

Li estreny la mà el seu afectíssim

R. d'Alòs-Moner

1936, maig 5, Barcelona

Carta mecanografiada de Ramon Aramon i Serra dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Estimat Àngel:

Feia molt temps que us volia escriure. Quan Vaig saber, però, molt temps abans que es fes públic el veredict, que el premi de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut us l'emportàveu vós, per la vostra monografia sobre Bernat Serra, vaig deixar de fer-ho, pensant que vindríeu a Barcelona a buscar el premi, i que tindria temps d'abraçar-vos i de parlar amb vós llargament. No heu vingut. Si no hi havia causes molt grosses que us impedissin, heu fet molt mal fet. Tothom tenia ganes de veure-us, ací. Però suposo que no us fareu esperar gaire...

Ahir al vespre tingué lloc la festa de l'Institut. Molt llúida, com sempre. I, sobretot, molt esperançadora per al futur. Per a mi tenia interès especial que el premi de la Històrica se l'emportés algú del País Valencià i que el premi de la Filològica se l'emportés En Moll, de Mallorca. Totalitat de les terres catalanes! Comprensió i col·laboració a la cultura de tots! Per a nosaltres ja no hi ha distincions. Vosaltres lluiteu, al País Valencià, perquè les distincions que alguns, dissortadament, encara fan, desapareguin ben tost, i nosaltres us hem d'ajudar en tot el que puguem.

Ahir, com us deia, tenia una alegria especial en recordar la gent de València -vós concretament-, i avui us volia escriure per a felicitar-vos efusivament i per a regradiar-vos la tramesa dels dos primers números del *Boletín* d'enguany (suposo que sou vós qui els enviàreu), en els quals hi havia algunes recensions d'obres meves. Quan estava assegut a la màquina, m'ha arribat el nou llibre que heu tingut la gentilesa de trametre'm, cosa que m'ha alegrat molt, tant pel que el llibre pugui valer i em pugui interessar com pel que significa: que vós no m'oblídeu. I això sol és per a mi una gran cosa.

He examinat amb detenció el llibre. I no puc menys de felicitar-vos pel to i per la qualitat material a què han arribat ja els vostres llibres. Si totes les publicacions que es fan en terra valenciana tinguessin aquesta perfecció! Si, sense anar més lluny, les obres que es publiquen a la ciutat de València fossin fetes amb aquesta cura! Ja sabeu que la major part de les nostres activitats, descomptades les purament científiques, van adreçades a valorar i fer valorar entre els nostres companys les tasques i les publicacions de les Balears i de València; doncs bé, quan sento una satisfacció més viva, és quan puc presentar a algú que encara les ignora, les belles obres que surten de la Societat Castellonenca de Cultura i de la Biblioteca Balear, Les Illes d'Or, que vós deveu conèixer bé.

L'any passat em trametéreu alguns llibres que vaig incloure de seguida a la meva Bibliografia de la llengua i literatura catalana. Ara, amb la tramesa dels dos primers fascicles del vostre *Boletín*, he vist com resultava de facilitada la meva tasca de recollecció de materials bibliogràfics, cada dia més difícil de portar a terme, degut a l'excés de treballs que pesen sobre meu. No podríeu ajudar-me, en aquesta tasca ingrata que fa perdre tant de temps i que mai no resulta ben pagada, amb la tramesa regular de la vostra publicació? No podríeu fer-me arribar algun dels vostres volums que em serien d'una utilitat preciosa? Em refereixo al *Repartiment de Borriana i Vilarreal* del P. Ramon de Maria i al *Castell i la Vall d'Alfandec de Marinyèn* de J. Toledo i Girau, i, si poguéssis ésser, *De la meua garbera* de J. Pasqual i Tirado. És molt demanar, ja ho sé. Però, qui molt treballa, crec, té dret a això i a molt més.

Repeteixo, abans d'acabar, que veuria amb molts bons ulls que no deixéssiu passar molts mesos sense deixar-vos abraçar a Barcelona. Tinc moltes ganes de veure-us i de parlar-vos. I mentre la vostra vinguda a Barcelona no es realitzi, escriviu-me amb freqüència tot el que feu vós i els altres estimats amics de Castelló. Sapigueu que les vostres notícies em són necessàries. Jo us prometo també fer-vos arribar notícies meves i de la gent d'ací.

Adéu. Moltes salutacions per als amics Huguet, Anyó, Penya, Revest i tots els altres. Per a vós una abraçada ben forta de

R. Aramon i Serra